

Brod u vikinškoj umjetnosti

Lukšić, Lucia

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Arts Academy / Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:175:181938>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Arts Academy](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
UMJETNIČKA AKADEMIJA

LUCIA LUKŠIĆ
BROD U VIKINŠKOJ UMJETNOSTI
ZAVRŠNI RAD

SPLIT, 2020.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
UMJETNIČKA AKADEMIJA
LIKOVNI ODJEL

BROD U VIKIŃŠKOJ UMJETNOSTI
ZAVRŠNI RAD

NAZIV ODSJEKA: Likovna kultura i likovna umjetnost

KOLEGIJ: Teorijski završni rad za zvanje prvostupnika

STUDENT: Lucia Lukšić

MENTOR: dr.sc. Ita Pranićević Borovac, v. pred.

SPLIT, rujan. 2020.

Ime i prezime studenta/ ica.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____
isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na
objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio
rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada
ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo
koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Splitu, _____ .

(potpis)

SAŽETAK

Vikinzi odnosno Normani su nešto više od 250 godina ostali zapamćeni kao pljačkaši, trgovci, osvajači i vrsni moreplovci. U potpunosti su promijenili povijest Europe i iza sebe ostavili brojna postignuća kojima se i danas služimo. Bili su mnogobošci, vjerovali u prirodne sile i zazivali svoje bogove u pomoć. Njihovi su bogovi štitili obitelji, usjeve i ratne napade. Bili su i ostali vrsni brodograditelji i moreplovci. Njihove lađe se mogu svrstati u umjetnička remek djela, pazili su na svaki detalj u samim izradama i brizi o njima. Lađe su im to „vračale“ te ih odvele na mjesta do tada još netaknuta čovjekom, u ratove i osvajanja koja su oduvijek sanjali, pa čak i na neotkrivene kontinente. Lađe su bile početak i kraj života većine Vikinga. Ulijevali su stah u kosti narodima zapadne Europe kada bi dolazili s mora, svi su molili Bogove da ih oslobodi „bijesa Normana“. Kroz stoljeća, vikinške lađe su zamijenile neke nove, te su se kao narod kroz 11. stoljeće potpuno asimilirali s narodima zapadne Europe.

Ključne riječi : Vikinzi, lađe, Normani, Europa, Bogovi

SUMMARY

Vikings or Normans are, for more than 250 years, remembered as robbers, merchants, conquerors and excellent sailors. They have completely changed the history of Europe and left behind many achievements that are to this day in use. They were polytheists, or more known as pagans, that believed in natural forces and many different gods, who helped them in need. Their gods protected them from different attacks, but also protecting families, fields and crops. It is important to mention that they were excellent shipbuilders and sailors. Their ships can be classified as masterpieces, because they paid attention to details and took care of them. Since they were building strong and resistant ships, which took them to places still untouched by man, they managed to conquer many different places, some still untouched by man. Ships were the beginning and the end of the Viking era. They spread fear in Western Europe. When people saw them coming from the sea they started praying to God to free them from the 'rage of the Normans'. Over the centuries, some new boats came, Vikings became weaker and lots of them assimilated with Western Europeans.

Key Words: Vikings, ships, Normans, Europe, Gods

SADRŽAJ

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. VIKINZI	2
2.1. OSVAJAČI SA SJEVERA	8
3. VIKINŠKE OBITELJI I OBIČAJI	10
4. VIKINŠKA VJEROVANJA	12
4.1. AESIR I VANHIR	13
4.2. ODIN	14
4.3. THOR	15
4.4. FREYA	16
4.5. LOKI	17
5. VIKINŠKA UMJETNOST	18
5.1. STIL OSEBERG	20
5.2. STIL BORRE	21
5.3. STIL JELLINGE	22
5.4. STIL MEMMEN	23
5.5. STIL RINGERIKE	24
5.6. STIL URNES	24
6. RUNE	25
7. NAKIT I AMALIJE	28
8. VIKINŠKI OBIČAJI	31
9. VJEŠTI MOREPLOVCI	33

10. BRODOGRADNJA	34
11. VIKINŠKI BRODOVI	36
11.1. VIKINŠKA LAĐA	38
11.2. O PUTOVANJIMA I BRODOVIMA	38
12. ZAKLJUČAK	41
13. POPIS SLIKA	42
14. POPIS LITERATURE	46

1. UVOD

Sama riječ Viking je vrlo kompleksna i opširna riječ. Većina smatra da se ona povezuje samo s jednim narodom koji je harao Europom u ranom srednjem vijeku, no, nije tako. Svojim su utjecajima povezani sa svim narodima Skandinavije. Po raznim arheološkim dokazima, narodnim predajama i slično, možemo vidjeti kako su ti narodi živjeli. Arheolozi, teoretičari i povjesničari umjetnosti po svim otkrićima mogu nam reći kako su živjeli, što su pili a što jeli, kako su utjecali na razvoj ostalih zemalja s kojim su dolazili u doticaj. Sa sigurnošću se može reći da su bili jedni od najhrabrijih naroda u povijesti, pa se to postupno nadovezuje i na njihovu religiju, vjerovanje da će pojedinac biti „nagrađen“ zbog svoje hrabrosti i postignuća. Bili su mnogobošci te su vjerovali i klanjali se svojim Bogovima koji su im bili uzor u raznim stvarima, poput ratovanja, usjeva, plodnosti. Najznačajnija od svega je njihova ljubav prema moru i neistraženim obalama. Bili su vrsni brodograditelji, te su brodovi i njihov veličanstveni izgled 'ledili krv u žilama' cijeloj Europi. Iako im je domovina bila Skandinavija, današnje područje Danske, Norveške i Švedske ne znači da su se ograničili isključivo na ta područja. Njihova hrabrost, lađe, poznavanje mora i želja za upoznavanjem nečeg novog, odveli su ih na hrabre osvajačke pohode gdje su nastojali upoznati što više, te osvojiti svijet izvan Skandinavije koji im je bio blizak. U svojim su pohodima ostavili značajan utjecaj ne samo na Europu, nego i na cijeli svijet.

Slika 1. Karta svijeta u vikinško doba

2. VIKINZI

Riječ „Viking“ danas označava narode naseljene na području Skandinavije u ranom srednjem vijeku. Živjeli su i osvajali kao narodi nešto više od 250 godina, od kraja 8.stoljeća pa sve do kraja 11.stoljeća, te su u potpunosti promijenili povijest Europe i svijeta. U početku sam naziv je označavao djelatnost, a ne naziv skupine, tako ih, naime, nazivaju povijesni izvori u vrijeme dok pljačkaju i pustoše. Narode tadašnje Skandinavije danas nazivamo Dancima, Norvežanima i Šveđanima, no, u prošlosti se nisu tako nazivali, riječ „Norman“ naprosto je označavala stanovnika sjevernih krajeva. Koncept nacije se pojavio tek kasnije, u početku je odanost i zamisao zajedničke pripadnosti bila lokalnog karaktera, često vezana za susjedstvo i/ili poglavicu. To je bilo jedno od velikih dostignuća Vikinškog doba. Kristijanizacijom skandinavskog prostora, koju donose engleski misionari od 11. stoljeća, završava vikinško razdoblje, a do 13. stoljeća postupno se oblikuju države Danska, Norveška i Švedska.¹ Narodi sjevera su se često borili između sebe ali su imali mnogo toga zajedničkog. Dijelili su zajednički jezik (staro-norveški) i religiju – bili su mnogobošci. Vjerovali su i poštovali Odina, Thora i druge sjevernjačke Bogove. Društvo je bilo podijeljeno u tri klase – *ratnici* plemići, velika kategorija slobodnih ljudi koja je uključivala trgovce, zanatlije, a posebno *bonde* odnosno farmere koji su posjedovali vlastitu zemlju, te *sužnje*, robove. Kvalitetno obradivo tlo je predstavljao ograničen resurs, te je uvijek postojala nemirna skupina, i u farmerskim i u plemićkim obiteljima, skupina mlađih sinova koji nisu imali što naslijediti te su iz tih skupina potjecali vikinški pljačkaši. Njihov nemiran duh i želja za istraživanjem i otkrivanjem vodio ih je na „vikingarenje“, odnosno u pljačkaške pohode. Zbog toga su danas mnogi povjesničari mišljenja da bi se naziv Viking trebao koristiti za samo one stanovnike Skandinavije koji su u srednjem vijeku izvodili pljačkaške pohode diljem svijeta.

Obitelj, a posljedično i kuća je imala iznimnu važnost za Vikinge te su poklanjali ogromnu pažnju pri gradnji domova. Muškarac, glava obitelji, živio je u njoj sa cijelom obiteljskom jezgrom koju su činili: žena, djeca i sluge. Bilo da se kuće grade uz morsku obalu, ili na šumskom proplanku, uvijek su bile okupljene u selo čiji je raspored bio znalački raspoređen. Svaka stambena struktura je bila maleni samostalni *nukleus* često u središtu velikog zemljišnog posjeda.² Na područjima bogatim šumama prevladavale su nastambe od drva, a u krajevima gdje je ono bilo oskudno kuće

¹ Normani. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 8. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44101>>.

² Nukleus. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 12.9.2020, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44398>

su se pretežito gradile od kamena. Za Vikinge, bili oni pomorci ili seljaci, dom ima posebno značenje. Poslije putovanja ili napora bilo je ugodno provoditi duge zime, dok se nikamo ne izlazi. U domu se izrađuje novo oružje, priprema se za pohode, prepričavaju se posljednji ratnički uspjesi, poučavaju budući ratnici. Na taj se način čuva sklad obiteljske zajednice Vikinga.

Slika 2. Rekonstrukcija vikinškog sela

2.1. OSVAJAČI SA SJEVERA

Norvežani su bili potomci germanskih naroda koji su se kretali Europom tijekom velikih seoba od 2. stoljeća, a među njima bijahu i „barbari“³ koji su, među ostalima, pomogli rušenju Rimskog carstva u 5. stoljeću.

Tehnološka poboljšanja u brodogradnji pripomogla su trgovini po kojoj su postali znatno poznati u to doba. Šveđani su bili prvi koji su krenuli na osvajanja prema Istoku. Glavni smjer njihovih putovanja bio je usmjeren prema Baltičkomu moru i Rusiji. U 9. stoljeću su zauzeli glavnu slavensku naseobinu Novgorod te su odatle kontrolirali dvije glavne rute prema jugu – Dnjeper u Kijevu, koja je vodila sve do Konstantinopola. Druga je trasa putnike odvela skroz do Bagdada. Glavna meta po koju su išli na jug je bilo srebro, a zauzvrat su davali krzna, robove... Trgovanje se često pretvaralo u pljačke.⁴ Vikinški su ratnici pokrenuli napade na tada moćan Konstantinopol dva puta, prvi napad je bio 860. godine, dok je drugi bio 907. godine. Konstantinopol nije pao pod njihovu vlast, no drugi je napad uzdrmao cara koji im je ponudio primirje, ponudivši sjevernjacima pravo trgovanja u zamjenu za jamstvo mira.⁵

Utjecaj Vikinga na Rusiju je bio još snažniji. U Ruskoj kronici napisanoj oko 1112. godine, Rusima su se približila vođa zaraćenih plemena koji su im rekli : „*Naša zemlja je velika i bogata, ali u njoj nema reda. Dođite i vladajte nama*“.⁶ Rusi su to prihvatili te su stvorili zajedničku švedsko-slavensku državu koje je dobila i njihovo ime, prvo sjedište je bilo u Novgorodu, zatim u Kijevu.

Danci su u svoja osvajanja krenuli prema jugu, njihov je utjecaj bio najviše prisutan u Engleskoj i franačkim zemljama koje je vodio Karlo Veliki, a to su bili prostori današnje Francuske, Nizozemske i Njemačke. U početku je njihova veza bila samo trgovina, ali su Vikinzi na Uskrs 845. godine napali Pariz do kojeg su došli Seinom, vozeći se preko 160 km. Od 850. g Danci više nisu prakticirali iznenadne napade nego su se počeli postupno nastanjivati i u drugim zemljama. Logičan slijed događaja je bio da su potpuno okupirali Englesku, i to 865. godine kada je moćna danska vojska stigla u Englesku. Ubrzo je pobijedena Istočna Anglija, a za njom su nastavili

³ Barbari. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 12.9.2020, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5837>

⁴ Tony Allan, *Vikinzi: Velike civilizacije-život, mit i umjetnost*. Zagreb, 2001. Str: 10-18.

⁵ Tony Allan, (2001.), str. 13.

⁶ Tony Allan, (2001.), na istom mjestu.

osvajati ostala kraljevstva, sve do 880.g. do kada nije ostalo slobodno samo južno kraljevstvo Wessex, kojeg je vodio jak vladar Alfred Veliki koji im se suprotstavio. Svoje područje vladavine su nazvali Danelaw te su ostavili trajni trag u engleskom jeziku, poput svakodnevnih riječi *take* (uzeti), *die* (umrijeti), *sky* (nebo), *anger* (ljutnja), *hell* (pakao), *ugly* (ružno).⁷ Za razliku od Danaca, norveški Vikinzi su istraživali manje poznata mjesta i područja. Većina njihovih istraživanja su vodila prema zapadu, Škotskoj i Irskoj. Upravo u Irskoj su se razvile prve naseobine koje su se pretvorile u prve prave gradove, kao što su Dublin, Wexfor, Waterford i Limerick koje su stvorili upravo Vikinzi. Skretanjem s željene rute oko 860. g. došli su do tada nepoznatog otoka, Islanda. Tijekom sljedećih godina Island se razvio kao nezavisno carstvo s najdemokratičnijim sustavom vlasti. Umjesto jednog vladara koji je inače dominirao, imali su 36 lokalnih starješina koji su bili glasnogovornici svojega okruga. Zasjedali su jednom godišnje na skupštini nazvanoj Althing. Vikinzi su imali svoje baze, a nerijetko su to bili fjordovi. Fjordovi zapadne Norveške bili su baze još od najranijih početaka, te su po njima i nazvani. Korijen riječi „Viking“ dolazi od riječi *vik*, što znači „zaljev“, izvučen iz staro norveškog jezika. Iz zaljeva su Vikinzi vrebali na terete koji su putovali Sjevernom morskom rutom - pomorskom trgovačkom rutom do Bijelog mora.

Slika 3. Vikinški ratnici

⁷ Wikipedia, *The Free Enciklopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Norse

3. VIKINŠKE OBITELJI I OBIČAJI

Obitelj je imala temeljnu ulogu u društvu. Iako je muškarac u kući vodio glavnu riječ, prilike žena vikinških zemalja mnogo su ispred onih u drugim krajevima tadašnje Europe. Muškarci ženu poštuju i smatraju je ravnom sebi. Vikinška žena, pogotovo ako je supruga i majka ima značajnu odgovornost. Dok su muškarci na moru, odgovornosti su još veće. Moraju se brinuti oko djece, zemljišta i robova, a pošto se mnogi nisu vraćali iz svojih pohoda, bilo je mnogo udovica. Ne rijetko su bile naoružane nožem, strijelom te su oružje mogle koristiti ukoliko su bile same kod kuće. Dopusšteno im je bilo da baš kao i muškarci sudjeluju u političkoj vlasti te da posjeduju zemlju, tvrđave i brodove. Mnoge od njih su bile junakinje vikinških saga. Neke od njih bile su vrlo obrazovane, vladale su umijećem pjesništva, crtanja runa tog zagonetnog vikinškog pisma.⁸

Vjenčanje je najznačajniji događaj u društvenom životu, a krvno srodstvo je izrazito važno. Kao što je spomenuto, žena ima veliki utjecaj u obitelji. Ona donosi utjecaj, prijateljstva i dobra svoje zajednice. Djeca nemaju pravo odabrati supružnika, o tome odlučuju roditelji. Društveni položaj se pokazuje darovima koji se donose obitelji. Ljubav je nevažan čimbenik u izboru supružnika. Mlada odlazi živjeti u obitelj suprug, no zadržava djevojačko prezime i pripadnost očinskoj obiteljskoj zajednici. Od žene se očekuje da održava kuću i podari mužu mnogobrojnu snažnu djecu. Često su muževi imali po više žena.

Voljeli su slavlja, svaka prilika za druženje i slavu bila je dobrodošla. Glavne vikinške svečanosti su bile vezane za smjenu godišnjih doba, uz poljske radove i pomorska putovanja. Kada je sve u poljima odrađeno, za vrijeme ljetnog suncostaja te pri kraju jeseni kada su svi brodovi u luci seljani su se okupljali na slavljima. Bilo je mnogo priča o ratnim pohodima te događajima kod kuće, poznato je da su bili dobri govornici te su imali veliki smisao za humor.

Higijena im je bila izrazito bitna. Često su se prali, najmanje jedanput tjedno, najčešće subotom što je bila rijetkost u tom dobu. Tjedno pranje rublja je u to doba spadalo u glavne poslova ukućana. Muškarci su imali velike teške brade, no, uvijek su bile lijepo podšišane i sređene, to im je bio znak društvenog i ratničkog utjecaja. Također, jako su brinuli o svome tijelu i izgledu. Sport zauzima važno mjesto u održavanju zdravlja i čistoće. Bavili su se raznoraznim sportovima kao što su trčanje i plivanje preko ljeta, te skijanje i sanjkanje zimi. Organizirali su konjske utrke i

⁸ Wikipedia, *The Free Encyclopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Norse

kavalkade, konj je bio božanska životinja koju su njegovali, a služili su im i u svečanim povorkama i ratu.

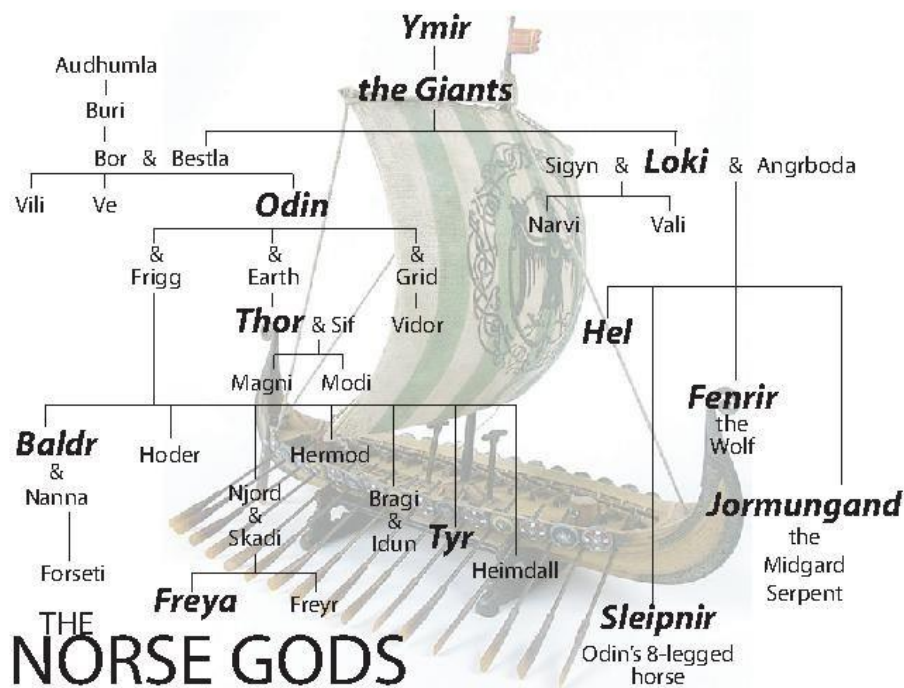

Slika 4. Rekonstrukcija vikinške kuće

4. VIKIŠKA VJEROVANJA

4.1. AESIR I VANHIR

Vikinški narodi bili su mnogobošci, te su bogove štovali na svoju sliku i priliku. Uz druženja i vatru prenosile su se priče o bogovima koji su prije svega bili veliki ratnici. Imali su dvije velike božanske obitelji koje su u početku održavale različite regionalne tradicije. Veća dominantna skupina bila je Aesir što u prijevodu znači „Bog“. Prebivali su u Asgardu te je njihov vođa bio Odin. Drugi važni članovi obitelji bili su Thor , Baldur , Heimdall i bog rata Tyr. Božice Frigg, Sif, Nana i Iduna. Ova obitelj je dala dva od tri najštovanijih božanstva u staroj religiji, Odina i Thora. Treće božanstvo koji stoji tik uz njih je Frey, najpoznatiji pripadnik druge skupine pod nazivom Vanhir, sa svojom sestrom blizankom Freyom i njihovim ocem Njordom. Odin i Thor bili su ratnici, dok su Frey i Vanir prvenstveno bili povezani s poljoprivredom i seksualnom plodnošću. Frey je često bio prikazivan sa izrazito naglašenim muškim spolnim obilježjima. Freya je bila božica ljubavi. Skupina Vanhir je vladala suncem, kišom, usjevima i svima što raste na poljima, njihovo vrijeme je bilo u proljeće pa su se tada i održavala slavlja njemu u čast.

Slika 5. Rodno stablo nordijskih Bogova

4.2. ODIN

Odin je najsloženiji i najtajanstveniji lik vikinškog panteona. Bio je poznat po nazivu „otac svega“ te se smatralo da je sudjelovao u stvaranju samog ljudskog roda. Kao zaštitni znak imao je čarobno koplje, Gungnir, koje su mu izradili patuljci kako nikada ne bi promašio svoju metu. Posjedovao je i najboljeg sleipnira,⁹ osmonogog konja te su ga je uvijek pratili par gavrana Hugin i Munin što u prijevodu znači Misao i Pamćenje. Njih je po legendi slao u istraživanje vikinškog kozmosa koji su ga po povratku obavještavali o tome što su vidjeli. Njegovo prijestolje je bila visoka planina Hlidskjaf, te mu ništa nije moglo promaknuti. Ukoliko mu je nešto i promaknulo, spuštao se među ljude prerušen u visokog čovjeka sa sijedom bradom, dugačkim plaštem i velikim šeširom. Vikinzi su ga poštovali, no nije bio voljen. Prikazan je samo s jednim okom, jer je drugo oko žrtvovao kako bi dobio nacrt „Zdenca znanja“. Također, bio je bog poezije, pjesničku je inspiraciju crpio iz medovine koju je prerušen u zmiju krao iz podruma koju je čuvao div. Nasamario je diva te mu je zaveo kćer koja je čuvala upravo tu medovinu. Najveća muka koju je podnio je bila ona za odgonetanje runa. Kako govori *Havamal*, jedinstvena pjesma u Codexu Reginusu – jedinstvenoj zbirci vikinškog doba, visio je devet noći na Yggdrasilu, ranjen kopljem i „predan Odinu, samome sebi“ prije nego je uspio uhvatiti svoju nagradu.¹⁰ Govore da se sam predao te od sebe napravio žrtvu. Upravo ta brojka devet imala je važno značenje u njegovom kultu. Glavni obred u velikom hramu u Uppsali u Švedskoj, gdje je sam Odin štovan, održavala se svakih devet godina i trajala devet dana, gdje bi bilo žrtvovano devet žrtava uključujući jednu ljudsku. Takvim obredima s ljudskim žrtvama, vjerovali su su, Odin im jamči uspjeh, posebice u ratu. On je bio zaštitnik cijele aristokratske ratničke klase, posebice kraljevskih kuća. Bio je vlasnik Vallhale,¹¹ Dvorane poginulih, kamo su poginule ratnike odvodili s bojnog polja. Zlokoban i sveznajući, predstavljao je silu kojoj su se svi pridavali jer nije bilo većeg od njega. Promjenjivih raspoloženja, tajanstvenih djela, bio je utjelovljenje nesigurnim ljudskim bićima u nepredvidivom, ne rijetko divljem svijetu.

⁹ Sleipnir, Wikipedia, *The Free Enciklopedija, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, <https://hr.wikipedia.org/wiki/Sleipnir>

¹⁰ Codex Reginus, *Icelandic Literature Center, mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 10.9.2020. <https://www.islit.is/en/promotion-and-translations/icelandic-literature/icelandic-titles/nr/2582>

¹¹ Vallhala, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 8. 9. 2020. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=63738>

Slika 6. Odin

4.3. THOR

Thor je bio najstariji sin Odina i Jord (Zemlje). Žena mu je bila Sif. On vlada nebom i rukovodi gromovima, munjama, vjetrom i kišom. Među ljudima je bio obožavan. Najjači je od svih drugih bogova. Čuva svijet bogova Asgard i svijet ljudi Midgard od divova koji ga ugrožavaju. Prikazivan je kao crvenokos, bradati bog, istaknutih mišića, pravedan, pouzdan zaštitnik ali temperamentan i nagao. Bio je svojevrstan uzor skandinavskim muškarcima. Voli dobro pojesti i popiti, ali je veseo i dobrodušan. Nebom i zemljom se vozi na dvije koze Tanndgniostr i Tanndgrisnir, u prijevodu Škripalo i Škrgutalo, koje ako je potreba zakolje i pojede, a zatim svojim maljem blagoslovi njihove kosti te one ponovno ožive. Simboli su mu čekić odnosno malj Mjollnir¹² ili Munja koje je napravio patuljak Sindri, te nikad ne promašuje cilj i vraća se vlasniku. Ima željezne rukavice i pojas Megingjord,¹³ koji kada ga obuče udvostručuje njegovu snagu. Ljudi su mu često donosili ambleme u obliku Thorova malja koji je podsjećao na križ, te se on uspješno spojio s kršćanstvom.

Slika 7. Thor

¹² Mjollnir, *Norse Mythology for Smart People, Mrežno izdanje 2016*. Pristupljeno 11.09.2020. <https://norse-mythology.org/symbols/thors-hammer/>

¹³ Megingjord, *Norse Mythology for Smart People, Mrežno izdanje 2016*. Pristupljeno 11.09.2020. <https://norse-mythology.org/gods-and-creatures/the-aesir-gods-and-goddesses/thor/>

4.4. FREYA

Osim što je bila božica ljubavi bila je i božica rođenja, smrti i plodnosti. Često je povezivana sa luksuzom i ljubavi prema lijepim stvarima. Poznato je da nije bila sramežljiva kada je morala odabrati način kako dobiti ono što je htjela. Pristala je spavati s četvoricom kako bi dobila ogrlicu neprocjenjive vrijednosti Brisingmen.¹⁴ Bila je štovana zbog svoje lascivne, strastvene prirode. Optužena je da je spavala sa svim bogovima uključujući i svoga brata, te se govorilo da ganja muškarce poput koze koja se tjera. Freya je jako popularna među vikinškim božanstvima, a njezin je kult bio proširen svuda. Čak su je promatrali poput lika Bogorodice, ali i Venere. Njen je suprug lualica Odur, slabije poznat u vikinškom panteonu za kojeg se smatralo da je i sam Odin, skriven pod drugim imenom. Nazvana je „Božica prelijepa u suzama“, zbog njenih suza od zlata koje je ronila zbog nepouzdanog muža.¹⁵

Slika 8. Freya

¹⁴ Meany Audery: *Drift Seeds and the Brisingamen*, 1938. 94/1 : 33-9

¹⁵ *Nordic Point, Mrežno izdanje 2018*. Pristupljeno 12.9.2020. https://nordicpoint.net/vikinzi_povijest/nordijska-mitologija/freza-gospodarica-ljubavi/

4.5. LOKI

Loki je najkompleksniji lik, velika varalica koja će svoje pravo lice pokazati u konačnoj borbi, propasti bogova, te se pretvoriti u simbol čistog zla.¹⁶ Njegovo podrijetlo je upitno, no govori se o tome da je sin diva, te je ulazak u Asgard osvojio prijateljstvom s Odinom. Neke od priča o Lokiju slijede poznati model varalice u kojemu pojedinac koji je pretjerano mudar dobije ono što je zaslužio. Pa je tako jednom izgubivši okladu završio zašivenih usana – sudbina pretjerane slatkorječivosti. No, Loki je bio izrazito lukav i domišljat. Njegovo umijeće je bila promjena lika pa čak i spola te je tako spasio Asgard od katastrofe. U mitovima je spominjan kao začetnik monstruoznog potomstva, jer je iz zajednice pastuha i kobile kojom je spasio Asgard od katastrofe i diva, rođen Odinov osmonogi pastuh Sleipnir. Ostalo Lokijevo potomstvo je ulijevalo strah u kosti. Žena-div mu je rodila zastrašujuć porod – Hel, Kraljicu mrtvih; Zmiju svijeta Jormungand i Fenrira. On personificira zlo, koji će prekinuti sav *red* kako bi zavladao *kaos*.

Slika 9. Loki

¹⁶ Nordic Point, *Mrežno izdanje 2018*. Pristupljeno 12.9.2020. https://nordicpoint.net/vikinzi_povijest/nordijska-mitologija/loki-gospodar-nepodopstina/

5. VIKINŠKA UMJETNOST

Nagađa se da je vikinška umjetnost nastala iz mita o Freyji, božici ljubavi. Njezinoj žudnji za prekrasnom ogrlicom poznatom kao *Brisningamen*. Četvorica zlatarskih majstora patuljaka pristali su joj dati ogrlicu samo ako bi spavala sa svakim od njih, što je i prihvatila bez oklijevanja. Vikinzi su bili poznati po poeziji, no, njihova je kreativnost bila najizraženija u dekoraciji. Umjetnici toga doba bili su većinom anonimni obrtnici, koji su bili u službi kraljeva ili plemića, tek su pojedini umjetnici runama zapisivali svoja imena, uglavnom na područjima središnje Švedske.

Većina radova bila je izrađena u drvu i tekstilu te su s vremenom i pod raznim utjecajima propali. Radova načinjenih u kamenu ili keramici jako je malo, tek od poslovice 10.stoljeća nadalje su se lagano počeli baviti time. Ipak, Vikinzi su daleko poznati po predmetima izrađenima od metala, te se u Skandinaviji razvila duga tradicija oko predmeta od metala. Za proizvodnju legure bili su primorani uvoziti kositar i bakar. U njihova remek djela ubrajaju se izvijeni obredni rogovi, koji su se svijali čak metar i pol iznad usana osobe koja je svirala na njemu.¹⁷ U to vrijeme metali su se koristili u brojne svrhe. Tu je pripadao nakit poput broševa i ukrasnih igala koje su se koristile za pričvršćivanje debelih vunjenih plašteva koje su nosili oboje, i muškarci i žene; zatim narukvice i ogrlice; talismani i amajlije; kovčezi i sanduci za pohranjivanje dragocjenosti. Osim nakita ostali su prekrasni primjeri konjskih ulara, ponekad sa umetnutim pločama bjelokosti morža, ukrasi-vjetrulje kojima su bili ukrašavani pramci brodova, te povrh svega originalno i prekrasno ukrašeno oružje za borbe.

Slika 10. Brisingamen

¹⁷ Tony Allan, (2001.), str. 22.

Glavni motivi vikinških ukrašavanja bili su preuzimani iz motiva prirode, ukus im je zahtijevao ukrase koji su bili snažni, uočljivi s mnogo ornamenata i ispreplitanja. Početna točka gotovo svakog djela bila je životinja, no često su bile toliko stilizirane da ih miješamo s apstrakcijom, za razliku od biljaka koje su se počele pojavljivati tek sredinom 10.stoljeća. Prikazi ljudi bili su rijetki, no, kada su bili korišteni bili su povezani sa motivima slobodnih životinja.

Povjesničari umjetnosti vikinšku umjetnost dijele na šest razvojnih faza, koje mogu biti definirane i po formalnim elementima dizajna i po ponavljanju određenih kompozicija i motiva. Dijelimo ih na *Stil Oseberg*, *Stil Borre*, *Stil Jellinge*, *Stil Mammen*, *Stil Ringerike* i *Stil Urnes*.

5.1. STIL OSEBERG

Stil Oseberg predstavlja početnu fazu umjetnosti koju danas nazivamo vikinškom. Ime je dobio po arheološkom nalazu u blizini farme Oseberg, pokraj gradića Tønsberg u jugoistočnoj Norveškoj. Pronađen je jedan od najpoznatijih vikinških obrednih brodova u grobnom humku, vrlo dobro očuvan i bogato ukrašen. Osim broda pronađeno je mnoštvo dekorativnih predmeta od drva. Svaki stil ima određenu karakteristiku, kod ovog stila to je „zvijer koja stišće kandžama“ odnosno „grabežljiva zvijer“.¹⁸ Životinja je često smještena u prednjem dijelu prikaza, a kandže su joj obuhvaćale ostale elemente tj. druge zvijeri ili čak dijelove svoga tijela. Motivi su sadržavali animalne figure i motive pletera.

Slika 11. Oseberška vikinška lađa u Vikinškom muzeju brodova, Oslo.

Slika 12. Pramčani ukras Oseberškog broda

¹⁸ Tony Allan, „Grabežljiva zvijer“ u: *Vikinzi: Velike civilizacije-život, mit i umjetnost*. Zagreb, 2001., str: 23.

5.2. STIL BORRE

Stil Borre dominirao je Skandinavijom od kasnog 9. do kasnog 10. stoljeća., što je potvrđeno i dendrokronološkom analizom s drugih nalazišta u kojima su pronađeni predmeti upravo tog stila. Karakterizira ga široki spektar geometrijskih motiva u obliku pletera ili čvorova sa zoomorfnim motivom jedne životinje. Također, karakteristični su i takozvani „gumeni stvorovi“ čija se tijela isprepleću poput zmijskih.¹⁹ Takvi motivi ispunjavaju gotovo cijelu površinu tvoreći zatvorenu kompoziciju, rezultat toga je potpuni nedostatak pozadine što je jedna od osnovnih karakteristika. Također, simetrični „lanac prstenova“ s dvostrukim konturama, s povezanim krugovima odvojenim poprečnim linijama i unutar romboidne površine. Ponekad oni završavaju životinjskim glavama u visokom reljefu.

Slika 13. Brončani privjesak iz Hedebya (Haithabu)

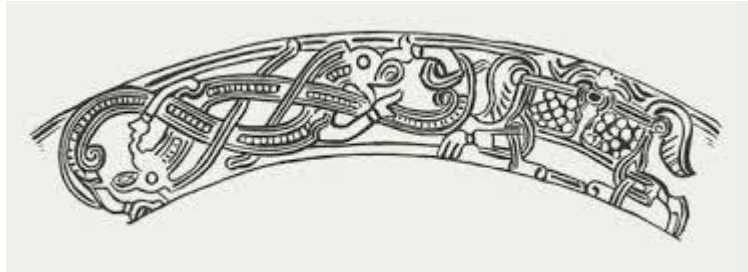
¹⁹ Tony Allan, „Gumeni stvorovi“ u: *Vikinzi: Velike civilizacije-život, mit i umjetnost*. Zagreb, (2001.), str: 23.

5.3. STIL JELLINGE

Stil Jellinge je faza u skandinavskoj umjetnosti tokom 10. stoljeća. Kao i Stil Borre, karakteriziraju ga isprepleteni „gumeni stvorovi“ ali bez tako guste zbijenosti tipične za prethodni stil. Upečatljivost ovoga stila su stilizirana tijela životinja. Začetnici stila su niz spomenika u Jellingu u Danskoj, ponajprije veliki runski kamen *Haralda Plavozubog*,²⁰ ali su ga kasnija istraživanja svrstala u stil Mammen.

Slika 14. Motivi u stilu Jellinge

Slika 15. Motivi u stilu Jellinge II.

²⁰ Harold Plavozubi, , Wikipedia, *The Free Enciklopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, https://sh.wikipedia.org/wiki/Harald_Plavozubi

5.4. STIL MAMMEN

Stil Mammen je prerastao iz Stila Jelling sredinom 10. stoljeća. Ime je dobio po ukrasima na sjekiri pronađenoj u raskošno opremljenoj grobnici u blizini Mammena u Jutalandu, u Danskoj. Pronađena sjekira bila je paradno oružje u ceremonijama i dokazuje da je vlasnik imao status princa. Dodatna potvrda tome je bila raskošna odjeća pronađena uz nju. Na tim djelima važniji su motivi životinja od njihovog izvijenog tijela. Osim životinjskih motiva, počeli su se probijati i biljni motivi u obliku izdanaka i vitica. Na sjekiri iz Mammena nalazi se prikaz velike ptice sa krestom, okruglim okom i uspravnom glavom i kljunom. Ima široke spiralne motive koji ocrtavaju njezin kuk, te iz te točke izlaze tanka izdužena krila. Desno se krilo isprepliće s vratom ptice, dok se lijevo isprepliće sa tijelom i repom. Na vanjskim rubovima krila vidljivi su polukružni urezi, tipični za ovaj stil. Rep je oblikovan kao trostruka vitica, koja se proteže do ruba sjekire. Na dršci je trokutna ljudska maska (široki nos, brkovi i brada u obliku spirale). Maska je omiljeni motiv koji su preuzeli iz prethodnih stilova.

Slika 16. Oštrica sjekire iz Mammena, željezo sa srebrnim gravurama

5.5. STIL RINGERIKE

Stil Ringerike uslijedio je početkom 11. stoljeća. Ime je dobio po okrugu Ringerike sjeverno od Osla u Norveškoj. Najvažniji nalaz u ovom stilu je 2,5 metara velik izrezbareni kamen iz mjesta Vang u Opplandu. Osim natpisa, kamen je ispunjen vitičastim ornamentom. Glavne vitice se isprepliću i pretvaraju u nove vitice. U to vrijeme biljni je uzorak postao uobičajen. Neki elementi se koriste po prvi put u umjetnosti Skandinavije, različite vrste križeva, palma i petlji koje zajedno vežu dva motiva. Većina ih ima odgovarajući element u anglosaksonskoj i Otonskoj umjetnosti.

Slika 17. Vjetrokaz iz Söderale

5.6. STIL URNES

Stil Urnes je finalna faza skandinavske animalne umjetnosti koji je trajao od polovice 11. stoljeća do ranog 12. stoljeća. Ime je dobio po crkvi u Urnesu u Norveškoj. Zanimljivi dizajn se sastoji od isprepletenih životinja, stabljika i izdanaka na drvenoj stijenci crkvenih zidova. Znanstvenici ga preferiraju zvati „runski stil“. Stil obilježavaju tanke i stilizirane životinje isprepletene u guste motive. Glave životinja su prikazane iz profila, imaju tanke bademaste oči i privjeske na nosu te im je vrat izvijen prema visinama. Urnes Stil dijelimo na četiri faze: *Rani Urnes*, *Srednji Urnes*, *Kasni Urnes* te, zadnji u nizu *Urnes-romanički stil*.

Slika 18. Brončani element iz Danske

6. RUNE

Vikinzi su se služili abecedom koja se sastojala od 16 simbola koji se nazivaju rune. Urezivale su se u tvrdu, stjenovitu ili drvenu podlogu pa imaju epigrafski karakter. Runskim pismom pisani su najstariji spomenici mnogih germanskih jezika poput gotškoga, staroengleskoga, staro-nordijskoga u rasponu od 1. do 8. stoljeća.²¹ Jedna od velikih prednosti runa bila je ta šta su slova gotovo isključivo ravnih linija koje su se lako mogle uklesati dlijetom. Ime *runa* vuče porijeklo iz korijena riječi *Run* (gotička runa), što znači „tajna“ ili „šaputanje“. U baltičkim zemljama ova riječ znači „govor“, na staro-nordijskom jeziku znači „tajna“ ili „tajno znanje“. Tek kasnije, smisao te riječi se počeo odnositi na svaki znak posebno. Nekolicina runa se može fonetski izraziti, ali većina znakova su ostala samo u formi simbola. Legenda je govorila da je sam Odin prvi ovladao umijećem pisanja, podnijevši zbog toga strašnu muku u kojoj neki znanstvenici vide paralelu s Kristovim raspećem.²² Odin je dragovoljno prošao stanje „ruba smrti“, viseći na Yggdrasilu, velikom stablu jasena koje je povezivalo tri svijeta vikinškog kozmosa. Taj događaj poznat nam je samo iz jednog drevnog izvora, poeme pod nazivom *Havamal (Riječi Velikoga)* sačuvanoj u *Poetskoj eddi*:²³

„Znam da sam visio / na vjetrom šibanom stablu/ devet punih noći /

Proboden kopljem / i predan Odinu/ sam sebi /

Na tom stablu / čije korijene / nitko ne poznaje /

Nisu mi dali kruha / niti piti iz roga / zurio sam u dubine /

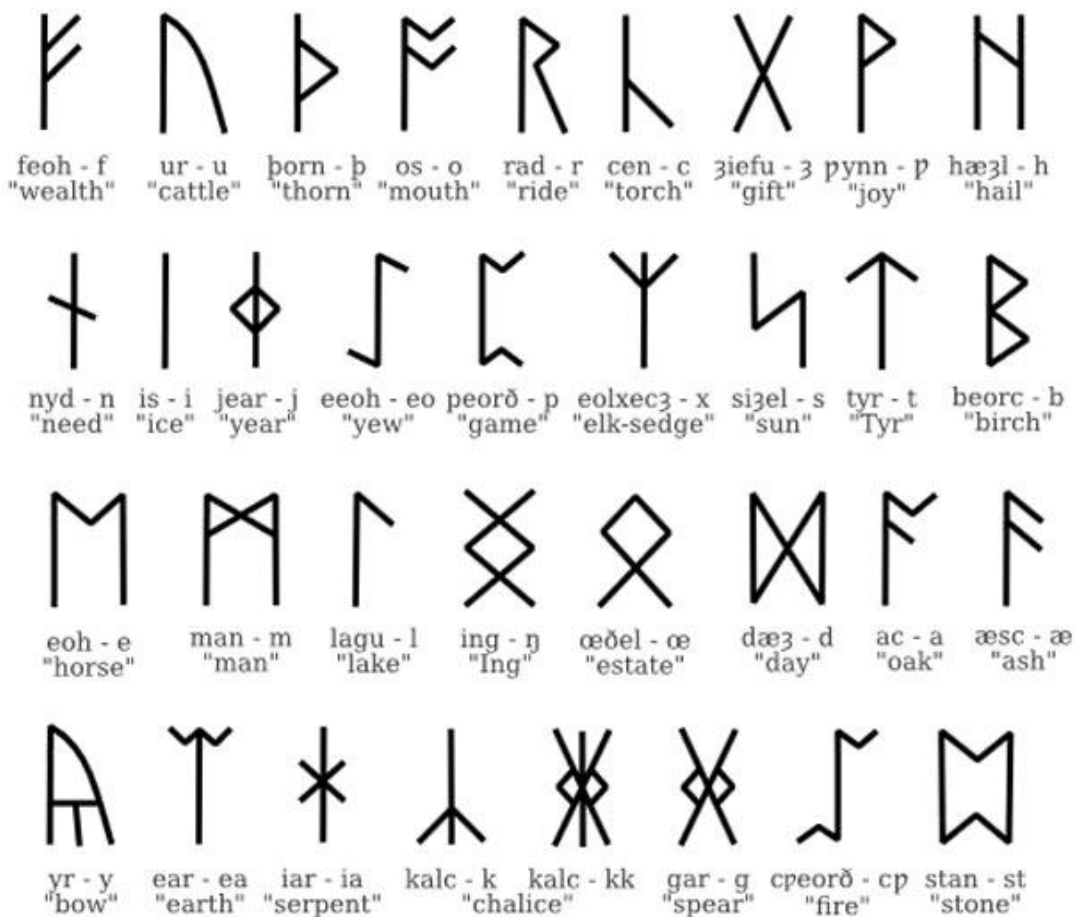
Shvati sam rune / vrišteći sam ih razumio / i onda se vratio. “

²¹ rune. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 17. 9. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=53720>>.

²² Tony Allan, (2001.), str. 26.

²³ Tony Allan, (2001.), str. 27.

Prema legendi rune su potekle iz mračnog kraljevstva Hell, kraljice mrtvih daleko ispod svjetova bogova i ljudi, a njima je vladao Odin svojim znanjem i mudrošću. Iako je ostalo malo tragova, čini se da su rune imale ključnu ulogu u obrednim žrtvovanjima Vikinškog doba – morale su biti zacrvenjene krvlju kako bi bile djelotvorne, te su se koristile u proricanju. Neke amajlice imaju runske natpise da bi se dodatno pojačala njihova moć. Moćni megaliti u Švedskoj, oni u Bjorketorpu, obrubljuje krug načinjen od runa a natpis zaziva kletvu na onog tko uništi megalite. U islandskim sagama, rune su se koristile kod pomoći pri porođaju, kako bi donijele zdravlje ili bolest, kako bi ratnicima donijele pobjede, smirile oluje čak i kako bi mrtvima omogućile da progovore.

Slika 19. Rune

Pripovijest prepričana u *Egilovoj sagi* iz 13. stoljeća, govori o tome da je Egil otkrio uzrok nenadane bolesti djevojke uz pomoć runskog natpisa ispisanog kitovom kosti skrivenog u njezinom krevetu. Egil je pronašao pogrešku u amajliji, isjekao rune i spalio ih. Zatim ih je ponovno ispisao i posložio ih ispod njezinoga jastuka, nakon čega se ona probudila na putu prema ozdravljenju. Poruka je bila mudra:

„neka nitko ne usijeca rune kako bi bacio čini, ako mu njihovo poznavanje nije na razini“.²⁴

Suvremenim znanstvenicima runski je alfabet poznat pod nazivom *futhark*,²⁵ naziv je dobio po fonetskim jedinicama odnosno prema njegovih prvih šest znakova : *f, u, th, a, r i k*. Postojalo je nekoliko različitih verzija alfabeta, od kojih je skandinavski bio najkraći sa samo 16 znakova. Svaki je simbol služio, kao kod egipatskim hijeroglifa, kako bi predstavljao fonetski zvuk, ali i kao piktogram koji je označavao simbol ili apstraktni pojam. Uzmimo za primjer slovo „f“, ono nije označavalo samo slovo, također je označavalo „stoku“ ili „bogatstvo“. Mali broj znakova u *futharku* je uzrokovao probleme jer neki zvukovi nisu bili zastupljeni ili se nisu mogli duplicirati. Na primjer, za suglasnike „d“, „g“, „p“ nisu postojali posebni znakovi, umjesto njih su se koristili „t“, „k“, „b“. Dvoznačnosti koje su se javljale zbog ovog problema učinile su zapise teškima za prevest.

Elder Futhark Runes							
ƿ	ᚋ	᚛	ᚦ	ᚱ	ᚨ	ᚨ	ᚱ
f	u	þ	a	r	k	g	w
fehú	úrú	þurísaz	ansuz	raipō	kaunaz	gebō	wunō
wealth	auruchs	giant	god	riding	ulcer	gift	joy
ᚨ	ᚢ	ᚦ	ᚨ	ᚱ	ᚨ	ᚱ	ᚱ
h	n	i	j	i	p	z	s
hagalaz	naupiz	isa	jera	eihwaz	perþ	algiz	sōwulō
hail	need/hardship	ice	year/harvest	yew tree	luck	sedge (?)	sun
ᚦ	ᚢ	ᚱ	ᚱ	ᚦ	ᚨ	ᚱ	ᚱ
t	b	e	m	l	ng	d	o
teiwaz	berkana	eiwaz	mannaz	laguz	inguz	dagaz	ōþila
the god Tyr	birch twig	horse	man	water	the god Ing	day	inherited land

Slika 20. Futhark

²⁴ Tony Allan, (2001.), na istom mjestu.

²⁵ Futhark, *Sons of Vikings, Mrežno izdanje 2015*. Pristupljeno 12.9.2020.

<https://sonsofvikings.com/blogs/history/viking-runes-guide-runic-alphabet-meanings-nordic-celtic-letters>

7. NAKIT I AMAJLIJE

Vikinzi su se rado razmetali svojim bogatstvom pokazujući ga nošenjem nakita. Žene kao i muškarci su nosili narukvice, ogrlice, broševe na ramenima koji su pridržavali vanjski sloj odjeće. Koluti od kojih su se radile ogrlice i narukvice, izrađivale su se u standardnim težinama sličnim kao i kovanice, zbog toga su ujedno služile i kao valute. Za manje kolute su često koristili manje komade metala pod nazivom „raskomadano srebro“. Većina materijala je potjecala od bliskoistočnih kovanica koje su u Skandinaviju donijeli trgovci iz Rusije.

Jedan od najpoznatijih zapisa o vikinškim trgovcima i njihovim sklonostima nakitu je ona arapskog promatrača koji ih je sreo na putu iz Volge, a glasi: ²⁶

„Svaka njihova žena, sa svakoj dojci nosi broš u obliku bubnja izrađen od željeza, srebra, bakra ili zlata, čija vrijednost ukazuje na to koliko vrijedi njen suprug. Broševi imaju prstene na koje se mogu pričvrstiti noževi . Žene osim toga nose i zlatne i srebrne ogrlice, no najcjenjeniji ukrasi među njima su zelene staklene kuglice koje se nižu kao ogrlice.“

No, nije sav nakit služio isključivo kao ukras, neki su komadi imali i dublje značenje. Izrađivali su se maleni privjesci od zlata ili srebra u koje su bili utisnuti motivi nordijske mitologije, oni su donosili sreću na ratnim putovanjima.

Slika 21. Nakit vikinškoga doba

²⁶ Tony Allan, (2001.), str. 110.

8. VIKINŠKI POGREBNI OBIČAJI

Nordijci su imali vrlo neobične pogrebne običaje, gotovo jedinstvene u Europi. Oni bi katkad srušili kuću i zapalili njene ostatke, a na ostacima podigli grobni humak ili čak više njih. Znanstvenici govore da ovakvi obredi nisu nužno povezani sa smrću neke osobe, te često nisu pronađeni ni pogrebni ostatci. Moguće je da su obredi bili simboličan način pokapanja neke kuće. Nordijske su kuće bile izduženog oblika te su u pravilu bile poprilično prljave i neuredne. Obitelj je živjela zajedno s stokom. Zidovi su bili oblagani blatom i drvenim oplutama. Kuća gotovo da nije ni bila za stanovanje, pa zbog čega je onda pokapati? Antropološka iskopanja i istraživanja su pokazala da neki afrički narodi i danas vjeruju da je kuća poput živoga bića odnosno, da kuća ima ciklus rađanja. Pri izgradnji kuće izvode rituale slične onom za obilježavanje nečijeg rođenja. Kada je kuća gotova oni je „ubiju“ i time postane nastanjiva za ljude. Time zaključujemo da su stari nordijci imali slično vjerovanje. Njihov jezik nam je pokazatelj takvih vjerovanja. Njihova riječ za zabat kuće je izveden iz riječi *glava*, a riječ za prozor iz riječi *vjetar* i *oko*.

Poznato je da su i muškarci i žene u vikinško doba bili pokapani na brodovima. Usporedno s time, karakteriziralo ih je pokapanje pokojnika u normalne grobove koji su bili obilježavani uspravnim kamenjem postavljenim u oblik broda. Neki od primjera su u mjestu Lindholm Hoje, u sjevernom Jutalandu, na kojem je 1950. godine iskopano vikinško groblje. Pretpostavlja se da je samo nalazište je bilo prekriveno pijeskom oko 1000. godine. No, nemaju svi grobovi oblik broda, neki imaju oblik kvadrata, pravokutnika ili kruga. Istraživači nagađaju da su grobovi u obliku broda postali popularni od oko 800. godine nadalje. Simbolizam ovog običaja je jasan, duša pokojnika se ukrcavala na putovanje, a uobičajeno prijevozno sredstvo Vikinga je bio brod.

Slika 22. Pokop pokojnika u doba Vikinga

Slika 23. Vikinški grobovi u obliku broda, Lindholm Hoje

9. VJEŠTI MOREPLOVCI

Većini ljudi i naroda u to je vrijeme bilo nezamislivo putovati dalje od najbližeg trgovišta ili susjednoga sela. Vikinški pomorci su u tom razdoblju već preplivljivali oceane i kontinente. Mogli su prelaziti oceane uz pomoć njihovih brodograditelja koji su ovladali umijećem izgradnje plovila. S takvim brodovima su redovito mogli prelaziti udaljenosti koje su bile nezamislive kopnenim putevima. Plovili su uglavnom uz obalu, a za putovanja takvim rutama nije bila potrebna sofisticirana navigacija. Kormilar bi jednostavno pratio liniju obale dok ne bi došli do odredišta. Plovidba po noći nije bila moguća, brodove su izvlačili na kopno, što je bilo jednostavno zbog niskom gaza na brodu. Na putovanja nisu nosili velike zalihe hrane i pića, jer im je bila dostupna uz put. Kako se vikinško doba razvijalo, nordijski narodi su napravili mrežu priobalnih utočišta uz najprometnije rute, gdje su brodovi mogli stati da obnove zalihe. Primjer takvog utočišta je otok Noirmoutier na zapadnoj francuskoj obali na Atlantiku.²⁷

Velike probleme su im stvarala putovanja po Atlantiku do Islanda i Grenlanda. Put je uključivao boravak na otvorenom moru u trajanju od nekoliko dana i noći. Danju je posada većinom izlijevala vodu koja je prodirala kroz brtve od mahovine ili katranom premazane dlake životinja koje su ispunjavale spojeve među daskama. Najčešća hrana na tim putovanjima im je bila sušena riba ili meso i beskvasni kruh. Za piće su pili vodu ih mjehova, kiselo mlijeko ili pivo. Na takvim putovanjima preko otvorenog mora veliki problem je bila navigacija. Umjesto kormila, brodovi su imali vesla koja su bila pričvršćena na desnu stranu u blizinu krme – „*starboard*“ izraz koji u engleskom jeziku označava desno, od staronorveške riječi *styra* što znači „upravljati“. Iako postoji puno pretpostavka kako su vikinški kormilari nalazili put, nema dosta arheoloških nalaza koji bi to potvrdili. Uobičajene procjene su „od oka“ i pažljivo promatranje prirodnih pojava, položaj sunca i Sjevernjače. Jedini mogući izuzetak koji im je pomogao u pronalaženju kursa je polukružni komad drveta obilježen pravilnim uzorkom ureza oko ruba, pronađen na Grenlandu 1948. godine. Nagađa se da je to možda bio sunčani kompas, koji se koristio kako bi se procijenio smjer u odnosu na položaj sunca u podne. Ipak, najviše su se oslanjali na obilježja na kopnu i

²⁷ Sawyer, Peter. The Viking Expansion, *The Cambridge History of Scandinavia, Volume 1: Prehistory to 1520*. str. 105.

moru, te tako procijenili svoj položaj. Takav način života bio je prepun izazova, mnogi su vikiški mornari opisivali svoje osjećaje u anglosaksonskoj poemi iz toga vremena, *The Seafarer*:²⁸

*„Beskrajno iscrpljen, prokleo sam svoju kobilicu /Preko bijesne pjene, naprijed se krećem
pramcem/*

Otupio od studeni na dugoj noćnoj straži / Pažljivo raspoznajući stijene koje prolazim/

Hladnoća mi je okovala stopala, mraz / Stisnuo sam svoje kandže. Tuge su mi u srcu /

A glad me čini bijesnim na more.

Unatoč svim opasnostima na moru, putovanja su im predstavljala put prema bogatstvima, uz brojne avanture. More im je otvaralo maštu i nove horizonte. Ne rijetko stavljajući na kušnju mlade i one nemirna duha zbog mogućnosti boljeg života koju im je more pružalo.

Slika 24. Tapiserija iz Bayeux-a, 11. st., prikaz gradnje brodova

²⁸ AAAS Science, *Mrežno izdanje 2019*. Pristupljeno 10.9.2020. <https://www.sciencemag.org/news/2018/04/viking-seafarers-may-have-navigated-legendary-crystals>

10. BRODOGRADNJA

Brodogradnja je bila jedan od primarnih zanimanja u vikinškim selima. Tijekom stoljeća usavršili su samo umijeće brodogradnje i u tome bili najbolji. Brodovi su im bili načinjeni od dasaka pričvršćenih zakovicama, te su zbog toga bili fleksibilni i snažni. Glavni alat u izgradnji broda bila je sjekira, a materijal – drvo. U šumi su tražili drvo sa prirodnim iskrivljenjem, pogodnim za rubove trupa. Najboljim se materijalom smatrao hrast, no često se koristio i bor. Debla namijenjena za izgradnju brodova su razbijali uz pomoć drvenih greda, zanimljivo je da se od jednog debla mogla dobiti samo jedna daska od debljine svega tri centimetara. Vikinški graditelji nisu imali nacрте, brodove su izrađivali oslanjajući se na vlastitu memoriju, a vještine brodogradnje su se prenosile s oca na sina. Da bi riješili problem vodo nepropusnosti, pukotine između dasaka su tretirane smolom konoplje i vunom.²⁹ Trup je napravljen od dasaka pričvršćen *klinker*³⁰ tehnologijom zbog dobivanja veće fleksibilnosti prema izduženoj osi. Ta tehnologija je bila glavni uspjeh Vikinga, primjenjivala se tisućama godina i sačuvala u tradiciji drugih naroda sjeverne Europe i Amerike. Princip gradnje je sličan onome kojim se danas grade preoceanski brodovi. Uz maksimalan teret njihovi su brodovi „klizili“ po površini vode, gotovo bez otpora.

Prve lađe odnosno brodovi, otkrivene su u Jyllandu u sjevernoj Danskoj, oko 1960-ih godina. Prvo se pretpostavljalo da potječu iz 5.stoljeća, a najveća među njima bila je duga 17 stopa (oko 5 metara). Bolji primjerci su kasnije pronađeni u Norveškoj, te je najbolje sačuvana Oseberška lađa otkrivena 1893. godine te lađa iz Gokstadska otkrivena još 1850.godine. Ti su brodovi služili kao pogrebni spomenici za slavne vladare. Kada bi vladar i njegova žena preminuli, njihove posmrtnе ostatke bi položili u stari brod, zajedno s određenim brojem njihovih robova, koje bi za tu prigodu obredno pogubili. Uz to su polagali oružje, nakit i stvari vezane za život pokojnika. Sve bi se prekrilo zemljom i teškim slojem kamenja. Takav oblik pogreba bi ostavili na milost bogovima Valhale, da brižno čuvaju lađu.

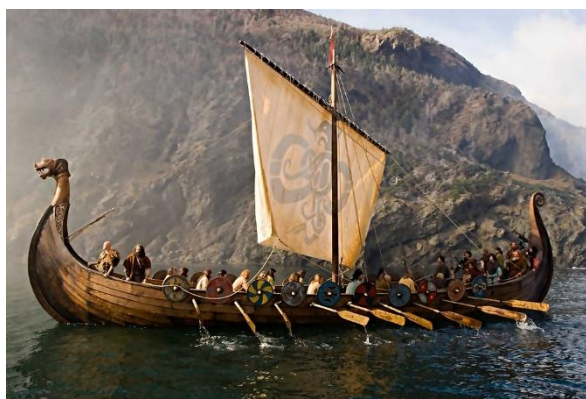
²⁹ Vikinški trgovački brod, *Pomorska enciklopedija*, Zagreb, 1965., str. 604-605.

³⁰ Klinker, Wikipedia, *The Free Enciklopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, [https://en.wikipedia.org/wiki/Clinker_\(boat_building\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Clinker_(boat_building))

11. VIKINŠKI BRODOVI

Kada govorimo o vrstama vikinških brodova, uz male ribarske i priobalne čamce, mogu se podijeliti u dvije veće kategorije. Prva kategorija su ratni brodovi koji su se dijelili u tri značajne skupine : najpoznatiji i najveći su se zvali *drakkar* (staronordijski zmaj) ili *skeid* (staronordijski naziv za „ono reže vodu“). Srednji brodovi su bili *snekkja* ili *snekke* (staronordijski naziv za „izduženo“). Najmanji su bili *karve* ili *karvi*. Poznato je da je ove brodove karakterizirao nizak gaz, pogon na vesla i jedno jedro. Postizali su brzinu do 8 čvorova, a s jedrima i do 12 čvorova, za povoljnog vremena mogli su proći i do 200 kilometara na dan. Najveći pronađen brod bio je dug 70 metara, te je mogao prevoziti do 400 ljudi. U prosjeku su bili dugi 28 metara, 5 metara široki i malo manje od 2 metra visoki.

Druga vrsta broda nazivala se *knarr* ili *knorr*. To su bili trgovački i transportni brodovi, puno širi od ratnih brodova (omjer širine i duljine knarra bio je 4 : 1, a kod ratnih je bio 7 : 1). Imali su dublji gaz, namijenjen pristajanju u luke. U prosjeku su mogli prevoziti oko 20 tona tereta. Kretali su se pomoću jedara, ne vesla pa su zbog toga imali manju posadu, svega 6 do 8 ljudi. Ova vrsta brodova je manje poznata od ratnih brodova, no nisu bili ništa manje značajni od njih. Ovi brodovi su bili zaslužni za ekspanziju Nordijaca na Island, Grenland i sjeveroistok Sjeverne Amerike.

Slika 25. Drakkar

Slika 26. Snekkja

Slika 27. Karve

Slika 28. Knarr

11.1. VIKINŠKA LAĐA

Dužina lađe – 77 stopa, 11 palaca

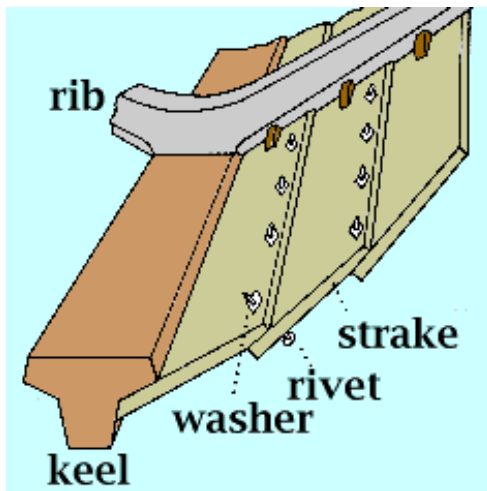
Dužina kobilice – 65 stopa

Dubina lađe 5 stopa, 9 palaca

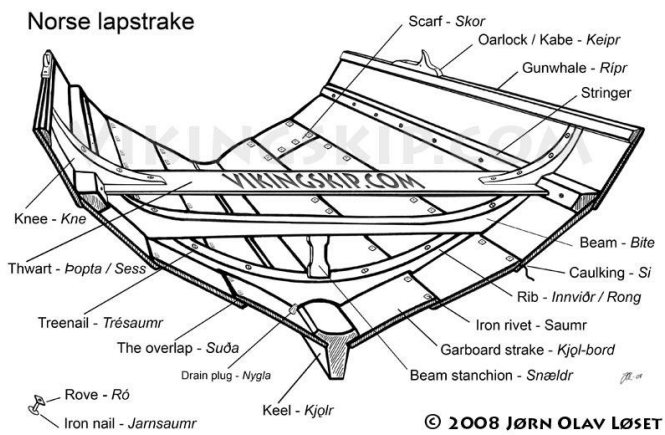
Širina lađe – 16 stopa, 7 palaca

Sudeći po ovim mjerama, razmjer između dužine i širine bio je jedan naprema pet. U usporedbi s do sada poznatim rimskim ratnim brodovima koji su bili jedan naprema osam, vikinške lađe bile su nešto okruglije. Sa svake strane kobilice bilo je po dvanaest dasaka, a deseta po redu, brojeći od kobilice na gore bila je mnogo deblja nego ostale. Tu dasku je bolje opisati kao komad teškog drva isječenog u obliku slova L, ona je davala veću otpornu snagu na mjestu gdje su udarali valovi. Rebra lađa dopirala su sve do daske u obliku slova L ; bile su pričvršćene za daske na dnu pomoću metalnih spona. Između njih i kobilice bile su spojene željeznim čavlima. Težina u današnjim mjerilima, iznosi preko trideset tona (bruto tona se mjeri ako se sadržaj zatvorenog prostora lađe, izražena u kubičnim stopama podijeli sa sto, brodska tona je 100 kubičnih stopa. Drugim riječima, neto tonaža predstavlja raspoloživ prostor za putnike i tovarni prostor). Vikinške lađe imale su jedan jarbol, koji je bio oko tri stope od središta broda prema pramcu. Jarbol se po potrebi mogao spustiti prema krmi broda. Svi brodovi su bili građeni po principu preklopne građe – *clinker*. Razlikujemo dvije vrste gradnje, spomenuta preklopna vrsta *clinker* i slobodna gradnja *carvel*.³¹ Preklopno građena lađa je brod u kojemu donji rub svake daske prekriva gornji rub niže daske, sve su međusobno pričvršćene pomoću čavla zabijene u rubove. Dok kod lađe slobodne gradnje, sve su daske glatko spojene i ne prelaze jedna preko druge. Sve su se stare sjevernjačke lađe, koje su danas sačuvane građene na preklop, i potpuno su odgovarale svrsi, jer su se i danas zadržale u raznim tipovima sjevernjačkih ribarskih lađa. Vesla vikinških brodova izrađivala su se od bora sa uskim završnim dijelom, bila su lagana a dovoljno učinkovita. Sidra su izrađivali od kamena ili željeza, vezana čeličnim lancem.

³¹ Carvel, Wikipedia, *The Free Enciklopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, [https://en.wikipedia.org/wiki/Carvel_\(boat_building\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Carvel_(boat_building))

Slika 29. i 30. Klinker tehnologija

Slika 31. Dijelovi vikinške lađe

Slika 32. Sidro

11.2. O PUTOVANJIMA I BRODOVIMA

Skandinavci su se najviše oslanjali na snagu vjetra na svojim putovanjima. Među prvima su ih njihova putovanja odvela na Island, Grenland, Ameriku i na zapadnu obalu Afrike. Ostavili su mnogo spomenika o svojim ratovima i pustolovinama, tako piše u njihovim Sagama, ali o tome kako su upravljali lađama dok su se nalazili na pučini nisu pisali. Norvežani su 1893.godine rekonstruirali Gokstadsku lađu do posljednjeg detalja, u nju su ukrcali dvanaest jakih mladića i poslali lađu preko Oceana na tadašnju veliku izložbu u Chicago. Iz brodske knjige te posade doznajemo, da su često preplovljavali do devet ili deset čvorova na sat, ponekad čak i do jedanaest. Ova brzina se u potpunosti slaže sa navodima uz nekih nordijskih Sada, gdje piše da su neki ratnici prešli iz Danske u Englesku u tri danas i tri noći. Veliku pogodnost im je dala i sjeverno atlantska struja, koja se južno od Islanda dijeli na dva dijela. Uzevši u obzir veliko oduševljenje srednjovjekovnih kroničara i pretjerivanje u navodima, možemo zaključiti da su moreplovci sa sjevera odlično poznavali tajnu zanata. Bili su vrsni u krstarenju, iako toga nisu bili svjesni. Krstarenje prema leksikonu znači :

Promijeniti pravac lađe, koja plovi s vjetrom, okrenuvši joj pramac prema vjetru i pritegnuvši križeve, tako da lađa plovi pod istim kutom s vjetrom na drugoj strani jedra.³²

Iako ovaj navod može razumjeti samo pravi pomorac, zapravo znači ovo: ako mijenjate smjer lađe s lijeva na desno i zatim s desna na lijevo, puštate da vjetar potisne lađu u stranu. Ako nemate dobar i pouzdan kurs, plovit ćete u stranu pod kutom od 90 stupnjeva od pravca koji biste slijedili da plovite ravno s vjetrom. Gotovo je nemoguće da su ih iz svoje zemlje do Islanda, Grenlanda ili Englesku uvijek pratili povoljni vjetrovi, zaključujemo, po dokazima koje znamo iz trajanja njihovih putovanja, da su sigurno poznavali neku primitivnu metodu krstarenja. Možemo sa sigurnošću reći da je moreplovstvo u sjevernoj Europi u to doba bilo znatno naprednije od onog na Mediteranu.

³² Wikipedia, *The Free Enciklopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, https://hr.wikipedia.org/wiki/Vikin%C5%A1ki_brod

U djelima Nikole Witsena, nizozemskog pisca sedamnaestog stoljeća koji je napisao čuvenu raspravu o brodovima stoji napisano: ³³

Nije oblik naših lađa, koji nas ovdje u Nizozemskoj čini odličnim pomorcima. Naša sposobnost da na svojim lađama uspješno jedrimo, iako s razmjerno malom posadom, zatim trijezan način života naših mornara, kad su na brodu i urođena čistoća našeg naroda čine, da naši brodovi duže traju nego oni drugih naroda. “

Pomorstvo je uvijek glasilo kao posao sa „sedam kora“, brodovi su bili prava mučilišta i nitko se pametan ne bi dao u pomorski život, da ga prilike na to nisu natjerale.

Uz obale Sredozemnog mora bilo je lakše naći posao, pogodna klima i mnogo obradivog tla za mladiće toga doba nije bio problem da na poljima i usjevima prehrani obitelj. Na sjeveru je bilo teže. Bilo je malo njiva, a njih su naslijedili najstariji sinovi, ostali su bili prepušteni sami sebi. Oni su tada odlazili na more, postajali mornari, kako bi prehranili svoju porodicu. Pridavali su se poglavcima koji su bili neka vrsta razbojničkog vođe. Živjeli su pljačkajući neutvrđena sela, gradove, manastire duž cijele obale zapadne Europe. Surov i težak život na obiteljskoj farmi natjerao ih je na burno more i gusarenje. Normanima je lađa bila sve što su imali, bila im je živa stvar. Znali su sve što ona može i ne može napraviti. Znali su da ih samo ona može spasiti od hirovitog mora, mećava i kiša. Zbog toga su je tretirali kao živo biće. Laštali su ih, popravljali i krasili sa graciozno svinutom krmom te pramcem s glavom zmaja, koji se visoko uzdizao nad morem. Taj posao su radili s ljubavlju, jer je lađa za njih bila početak i kraj života, kako njihovog tako i njihove porodice. Vikinške lađe nisu imale palube, tek bi na krmi bila mala drvena kabina koju bi podigli u slučaju da bi bilo žene i djece na brodu. No, kada su tamo bili samo mornari, oni su živjeli, spavali, radili, jeli, pili pa nerijetko i kockali pod vedrim nebom. U vrijeme kada je bilo izrazito hladno, razapeli bi jedno preko srednjeg dijela lađe, da im da barem neku zaštitu za vrijeme spavanja ili jela. Vikinzi nikada nisu birali vrijeme za plovidbu, a Sage svjedoče da su neka od najvažnijih putovanja bila upravo tokom zime i za vrijeme najsurovijeg vremena. U slučaju nekog

³³ Wikipedia, *The Free Encyclopedia, Mrežno izdanje, 2020*. Pristupljeno 11.09.2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Nicolaes_Witsen

važnog pohoda, sa sobom bi vodili i konje, u tom slučaju su čekali lijepo vrijeme, inače bi konj uginuo. Spremanje jela po ovim uvjetima također je bilo gotovo nemoguće, pa čak i po lijepom vremenu. Lađa je gotovo uvijek bila mokra pa se nije moglo ni spavati. Godine 1410. posljednja vikinška lađa se vratila iz Grenlanda u Norvešku. Kada je engleski pomorac John Davis, 1585. godine, došao do Grenlanda, nije bilo ni traga ni glasa bijelom čovjeku. Stare lađe Vikinga i njihove čudne čudi su iščezla. Druga vrsta lađe je došla na njihovo mjesto.

Tako su ove „skitnice“ na moru, skoro pola tisućljeća terorizirale svijet, dok su seljaci na zapadu Europe i Francuske drhtali i strepili hoće li se zmaj s vikinške lađe ukazati na horizontu. Nadodali su još jednu molbu svojim nedjeljnim molitvama i Gospodina zazivali da ih oslobodi „od bijesa Normana“.

Slika 34. Vikinški brod na steli iz Gotlanda

12. ZAKLJUČAK

Na temelju ovih saznanja i činjenica, slika Vikinga kao divljaka i pljačkaša se promijenila. Vikinzi su zaslužni za napredak tadašnje civilizacije, koju osjetimo i danas. Uz brojne obrte, umjetnička djela, način života i osvajanja Vikinzi se mogu staviti tik uz naprednu Rimsku ili Grčku civilizaciju. Svojim su osvajanjima obuhvatili velik dio Europe i ostavili brojne arheološke i povijesne ostatke. U brodogradnji i pomorstvu gotovo da im i nije bilo konkurencije. Njihovi se brodovi svrstavaju među vrhunska djela umjetnosti, a imponantni način pomorstva je do danas ostao u krvi Skandinavskih pomoraca. Za ono doba bili su znatno napredniji od ostalih naroda, te su zbog svoje izuzetne hrabrosti, odlučnosti i spretnosti ulijevali strah u kosti. Oni nisu bili divljaci, bili su svoji, hrabri i nisu se bojali nepoznatog. Oni nisu bili pljačkaši, time su prehranjivali svoje obitelji. Oni su bili ratnici koji su svojom karizmom i energijom mogli pokoriti gotovo svih. Stapanjem s kršćanstvom i asimiliranjem među druge narode, govori se da su nestali. Jesu li zaista? Pogledajte bolje današnja bespuća Skandinavije i njihove stanovnike, gotovo u svakom ćete vidjeti onaj žar u očima, torbu spremnu za nova putovanja i kompas koji bi ih odveo na nove avanture i putovanja.

13. POPIS SLIKA

- Slika 1. Karta svijeta u vikinško doba

Izvor : <https://afanporsaber.com/el-mapa-de-vinlandia-i>

- Slika 2. Rekonstrukcija vikinškog sela

Izvor : https://www.mozaweb.com/hr/mozaik3D/TOR/kozepakor/viking_telepules/960.jpg

- Slika 3. Vikinški ratnici

Izvor :

https://www.history.com/.image/ar_16:9%2Cc_fill%2Ccs_srgb%2Cfl_progressive%2Cg_faces:center%2Cq_auto:good%2Cw_768/MTY1MDM3NTA2MDA0MjYzOTgz/viking-gettyimages-629446165.jpg

- Slika 4. Rekonstrukcija vikinške kuće

Izvor :

https://cdn.shopify.com/s/files/1/1879/3511/articles/vikinglonghouse16_1024x1024.jpg?v=1543124534

- Slika 5. Rodno stablo nordijskih Bogova

Izvor : <https://amnkay001.wordpress.com/2013/10/25/the-pantheon/>

- Slika 6. Odin

Izvor : <https://nordijskamitologija.weebly.com/>

- Slika 7. Thor

Izvor : <https://nordijskamitologija.weebly.com/>

- Slika 8. Freya

Izvor : <https://nordijskamitologija.weebly.com/>

- Slika 9. Loki

Izvor : <https://nordijskamitologija.weebly.com/>

- Slika 10. Brisningamen

Izvor : <https://www.panmythica.com/2008/04/colar-brisingamen.html>

- Slika 11. Oseberška vikinška lađa u Vikinškom muzeju brodova, Oslo.

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 12. Pramčani ukras Oseberškog broda

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 13. Brončani privjesak iz Hedebya (Haithabu)

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 14. Motivi u stilu Jellinge

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 15. Motivi u stilu Jellinge II.

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 16. Oštrica sjekire iz Mammena, željezo sa srebrnim gravurama

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 17. Vjetrokaz iz Söderale

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 18. Brončani element iz Danske

Izvor : https://www.wikiwand.com/sh/Vikin%C5%A1ka_umjetnost

- Slika 19. Rune

Izvor : https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Futhorc_Rune_Chart.png

- Slika 20. Futhark

Izvor : <http://www.heathenhof.com/the-elder-futhark-runes-an-instructive-guide/>

- Slika 21. Nakit vikinškoga doba

Izvor : <http://www.heathenhof.com/the-elder-futhark-runes-an-instructive-guide/>

- Slika 22. Pokop pokojnika

Izvor : <https://dcdaytripping.com/archaeology-of-death-and-burial-the-viking-ghosts-of-lindholm-hoje/>

- Slika 23. Vikinški grobovi u obliku broda, Lindholm Hoje

Izvor : <https://dcdaytripping.com/archaeology-of-death-and-burial-the-viking-ghosts-of-lindholm-hoje/>

- Slika 24. Tapiserija iz Bayeux-a, prikaz gradnje brodova

Izvor : <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/professions/education/viking-knowledge/the-longships/picture-sources/the-bayeux-tapestry>

- Slika 25. Drakkar

Izvor : <https://www.tabernadrakkar.com/post/what-is-drakkar>

- Slika 26. Sneolja

Izvor : <https://www.pinterest.com/pin/392235448788158910/>

- Slika 27. Karve

Izvor : <https://www.strongholdnation.co.uk/history/ships/karve>

- Slika 28. Knarr

Izvor : <https://about-history.com/knarr-the-oldest-norse-merchant-ship/>

- Slika 29. i 30. Klinker tehnologija

Izvor : <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/>

- Slika 31. Dijelovi vikinške lađe

Izvor : <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/>

- Slika 32. Sidro

Izvor : <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/>

- Slika 34. Vikinški brod na steli iz Gotlanda

Izvor :

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9a/Bildsten_fr%C3%A5n_Smiss%2C_Gotland.jpg/1280px-Bildsten_fr%C3%A5n_Smiss%2C_Gotland.jpg

14. POPIS LITERATURE

1) KNJIGE

1. ALLAN, TONY, Vikinzi - velike civilizacije: život, mit i umjetnost, Planeta Marketing Institucional SA, Zagreb 2008.
2. BRANDT, MIROSLAV, Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka, II. izdanje, Školska knjiga, Zagreb 1995.
3. MAČEK, DORA, Islandske sage i priče. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1988
4. BARSOTTI, RENZO, Vikinzi : život i civilizacija, Knjiga 14, prvo izdanje, Meridijani, Samobor 2004.
5. NOUGIER, LOUIS-RENE, Vikinzi, Zbirka Povijest ljudskog roda, Mladinska knjiga, Zagreb 1991.
6. TERRY DEARY, Horrible Histories: The Vicious Vikings, Tisak: AKD, Zagreb 1994.
7. GRAHAM - CAMPBELL, JAMES, The Viking World. London: Frances Lincoln Edition, 2001.
8. ARNULF KRAUZE, Vikinzi, Laguna, Beograd 2011.
9. H.W. JANSON, Povijest umjetnosti: dopunsko izdanje, Za Hrvatsku Stanek, Varaždin 2013.
10. RENAK, Apolo, Omladina Beograd 1954.
11. POMORSKA ENCIKLOPEDIJA, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1965.

2) INTERNETSKE STRANICE

1. <https://www.vikingskibsmuseet.dk/en/> Posjećeno: 1.8.2020.
2. <https://povijest.hr/povijestice/vikinzi-nisu-bili-krvozedni-divljaci-uglavnom-su-se-bavili-poljoprovredom/> Posjećeno: 1.8.2020.
3. <https://povijest.hr/drustvo/narodi/vikinzi-neustrasivi-istrazivaci-amerike-i-drugih-udaljenih-zemalja/> Posjećeno: 1.8.2020.

4. <https://povijest.hr/istaknuto/pronadeni-ostaci-najstarije-vikinske-nastambe/> Posjećeno 2.8.2020.
5. <https://povijest.hr/drustvo/kultura/neobicani-nordijski-pogrebni-obicaj/> Posjećeno 2.8.2020.
6. <https://povijest.hr/povijestice/norveski-arheolozi-pokusavaju-spasiti-drevni-vikinski-brod/> Posjećeno 15.8.2020
7. <https://povijest.hr/povijestice/radar-otkrio-drevni-vikinski-brod/> Posjećeno 15.8.2020.
8. <https://pomorac.net/2016/11/28/vikinzi-i-njihovo-umijece-gradnje-brodova/> Posjećeno 20.8.2020.
9. <https://pomorac.net/2020/05/30/pronaden-brod-u-kojem-su-pokopani-vikinski-kralj-i-kraljica/> Posjećeno 1.9.2020.
10. https://en.wikipedia.org/wiki/Viking_ships Posjećeno: 1.9.2020.
11. <https://www.rmg.co.uk/discover/explore/vikings> Posjećeno: 1.9.2020.
12. <https://avaldsnes.info/en/viking/vikingskip/> Posjećeno: 1.9.2020.
13. <https://www.historyonthenet.com/viking-ships-for-war-trade-and-exploration> Posjećeno: 1.9.2020.
14. <https://blog.vknjewelry.com/brisingamen/> Posjećeno: 2.9.2020.
15. <https://www.khm.uio.no/english/visit-us/viking-ship-museum/exhibitions/oseberg/> Posjećeno: 5.9.2020.
16. <https://www.livescience.com/61646-viking-warriors-grave.html> Posjećeno 5.9.2020.
17. [https://en.wikipedia.org/wiki/Clinker_\(boat_building\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Clinker_(boat_building)) Posjećeno 6.9.2020.
18. <https://www.boats.com/resources/boat-building-construction-resin-fiberglass-cores/> Posjećeno 10.9.2020.